

Sinkai Sinkay György élete és munkái.

Jó magyar neve daczára Sinkay György testestől-lelkestől román volt. Kétségtelenül, a román nép késő századokig legnagyobb férfiai közé fogja számítani.

Ő teremtette meg a román történelem-írást; a román nyelv mivélésében ő adta meg az irányt; ő nyitotta fel a román nép előtt a nemzeti áspirációk titkos rejtekét; ő ébresztette fel és nevelte nagygyá nálunk és túl a Kárpátokon a nemzetiségi öntudatot és büszkeséget; övé a két román fejedelemség és az összes románok egyesülésének eszméje, pedig a mult században élt, a jelen századra csak éppen megtört testét s magával és övéivel meghasonlott lelkét hozta át, hogy porhüvelyét visszaadja a földnek, a melyen mig élt, nyugodalmat nem talált.

Nem csoda, hogy ez a férfiú nagyon is kihivta maga ellen a kritikát.

Ahhoz, hogy valaki egy népet, melynek tömege már megszokta a szolgálai jármot; mely nálunk úgy, mint túl a Kárpátokon a szabadságról fogalommal nem birt; melynek intelligentiája itt egészen elmagyarosodott, túl pedig egészen el volt görögösödvé, hogy egy olyan népet, a mely saját intelligentiája által is szolgának, rabnak volt elismerve, minden nemesebb dolgokra képtelennek tartva, hogy valaki egy ilyen népet oly hirtelen és elementáris erővel öntudatra keltsen, ahhoz minden esetre nem közönséges tehetség szükséges.

Ismeri-e a magyar közönség ezt a férfit? Azt a férfit, a ki a román népet az 1848-ki forradalomhoz vezette? Nem! Pedig széles látkörű tudósok naponként igyekeznek — eszméit ostromolni; a magyar sajtó és társadalom szünetlenül küzd az általa támasztott zürzavar ellen; annyi kellemetlenség, annyi félreértés, annyi sajnálatra méltó tusa oly eszmék miatt, a melyeknek forrása felől ma már a magyar közönség magának nem tud számot adni!

Ezt a férfiut akarom én bemutatni.¹⁾

A román nép a múlt században nebéz megpróbáltatásokon ment keresztül. Erdélynek a Habsburgház alá kerülésével az erdélyi román nép már számot tevő elemmé kezd válni az által, hogy a róm. katolikus egyházzal szövetkezett bécsi kormánykörök által bizonyos czélok elérésére alkalmas eszköznek lett felismerve.

1696-ban megkezdék tehát a vallás-egyesülési munkát.²⁾ A görög-keleti egyházhoz annyira ragaszkodó nép nem sokat hallgatott a bécsi körök és Kolonics által czéljaiknak megnyert román főbb papokra; a nép maga már kezdettől fogva idegenül, vallási nyugalmban, lelkiismeretében való háborgással fogadta az egyesülési törekvéseket; bizalmatlan kezdett lenni saját papjaival szemben is és tántorithatatlanul állott ősi vallása mellett, mely neki annyi vigasztalást és lelki nyugodalmat adott.

De a fő- és az alpapság, csekély kivétellel, be volt vonva a bécsi kormánynak bűvös körébe. A sok ígélet, mely Bécsből nagy titokban a papság között szét terjesztetett, a papságot elkábította; a gondolat, hogy ezentúl a román papság is szabad lesz, jogokat fog élvezni; az az ígélet, hogy ezentúl a román nép fiai is hivatalokat nyernek, méltán kábíthatta el azokat, a kik azon időben a román egyház élén állottak.

Hanem az ígéletek nagy része beváltatlan maradt. Az áttértek és a régi vallásukban megmaradtak között megkezdődött a kemény harc, mely a nép nyugodalmát örökre megzavarta, s mely itt-ott lázongássá fajult.

A harc hosszú és elkeseredett volt. Kiküldött bizottságok járták be az országot, segitendő a bajokon; sok helyt a harc csak hevesebben tört ki. A türelmetlen, hatalmuk tudatában gyönyörködő jezsuiták e harcot, folytonos és tapintatlan beavatkozásuk folytán az új, a gör. kath. egyház belügyeibe, még elkeseredettebbé tették; végül is 1761-ben Buccov hadserege állította helyre a látszólagos rendet fegyverrel és kínzással.

¹⁾ Sinkay Gy. önéletleirása feltalálható Cipariu Trin.: Archiv pentru filologia și istoria. Balázsfalva 1867—1869 év. 247. 274. 290 l. — Lásd Papiu Ilarian: Viața, operele și ideile lui G. Sinkai. Akadémiai székfoglaló. Bukarest 1869. Sinkay életére vonatkozó legteljesebb munka ez volna.

²⁾ Lásd: Nilles Miklós: Symbolae stb. Insbruck 1885. I. kötet. — Erd. Muz. Egl. Kiadványok, 1889. évf. 1. 2. 3. füzet, Moldován Gergely tanulmánya.

Az 1697-től folyó harc azzal végződött, hogy 1783-ban a görög-keletiek egyháza, mint önálló egyház elismertetett az által, hogy majdnem egy álló század után annak élére a bécsi udvar Nichitics Gedeon személyében, n.-szebeni székhelylyel, püspököt rendelt; a görög katolikusok pedig megmaradtak Balázsfalvára költözött püspökük alatt. Így a román nép vallásilag ketté vált.

A görög katolikus egyház saját főpapjai alatt már az egyesülés pillanatától fogva szervezkedni kezdett; a jezsuiták befolyását mind szűkebb és szűkebb körre igyekeztek szorítani, míg azt teljesen megtörték. Az egyház szabad lett; a főpapok az ígért jogokért állandóan küzdöttek; iskolákat emeltek, rendezték az egyházak anyagi viszonyait. 1754-ben megnyílnak a balázsfalvi román iskolák; a főpapok segítségével román ifjak mennek Rómába, felkeresik a külföld egyetemeit, s megindul egy mozgalom, a melynek célja az volt, hogy a román papság miveltségi fokát emeljék.

A nép már ismerni kezdé értékét. A bécsi udvari és a kormányzéki rendeletekkel szemben való minden büntetés nélküli dacolás, önérzetét fokozta; a vallási villongás, mely leginkább a topánfalvi, az abrudbányai, a hunyadmegyei havasok nyugalmát zavaró fel, megszülte az 1784-ki Hóra lázadást, mely arra vall, hogy a nép többé nem respektálta a politikai hatóságokat, s azoknak gyöngeségét felismerte.

A magyaroknak nagy részük volt ezen állapotok megteremtésében. A négy bevett vallás közül a három sehogyan sem tudta elszivelni, hogy az egyik, a római katolikus, a román elemmel annyira megerősödjék, megszorodjék. Természetes, hogy azok, a kik így a román kath. egyház megerősödését Erdélyben elnézni nem tudták, minden utat és módot felhasználtak arra, hogy a román nép elégtelenségét, a görög-keletiek harcát a görög katolikusok ellen, élesszék és ébren tartásák. A kormányi rendeleteket itt-ott épp a más valláson lévő hatósági közegek hiúsították meg, sőt a népet azok ellen határozottan felbátorították és izgatták. Kicsi kellett ahhoz, hogy a vallás miatti lázongást a nép más tere, más elégtelensége miatt, átvigye, valamint hogy 1784-ben a Hóra lázadással erejét meg is próbálta.

A román nép tehát a múlt századot elégtelenségben, lázongásban élte át. Ezen elégtelenségét itt-ott a hatóságok szították, mi

által a nép, mely megelőzőleg, alig gondolkozott, már erejének tudatához jutott.

A törvényhozás maga is kénytelen volt foglalkozni a nép sérelmeivel. Az 1744-ki országgyűlés megteremti a VI. t.-czket, melyben a románok hazafiaknak ismertetnek el. A vallási egyesülés ügye össze volt kapcsolva a polgári jogok után való törekvéssel; ez a törekvés nyíltan kitetszik Klein püspöknek 1738-ki felterjesztéséből, a melyben a román nép fiainak nyíltan olyan jogokat követel, a minőkkel a többi erdélyi nemzetek bírnak.

A mozgalom vallási és politikai irányban azt eredményezte, hogy a román ifjuság mohón toltult a megnyílt iskolák felé; nemes intelligenciája többé nem tekintette népét oly megvetettnek, a nép nyelve, törekvései, egyházi ügyeivel szemben nagyobb és nagyobb érdeklődést mutatott.

Ilyenek voltak a mult században a politikai és vallási állapotok.

Sinkay György Sámsondon született (Maros-Tordamegyében) 1754. február 28-án, nemes szülőktől. Apja János és anyja Görög Anna Sámsondon, igénytelen kis falusi nemesi birtokon éltek. A család Ó-Sinkáról (Fogarasmegye) eredt, mely egykor majdnem egészen a Sinkay család aciticum birtoka volt. A Sinkay családból többen a kurucz világban már szerepet játszottak; a Görög család is nemes volt, mező-szakáli eredetű, most Turc (Török) elrománosodott neven fordul elő.

Sinkay Györgyöt apja, a ki különben nem volt tanult ember, már kis korába Szabédra (Maros-Torda) küldte az unitáriusok iskolájába, hogy magyarul tanuljon. Itt az ifju hihetőleg nem volt megelégedve a dolgok állapotával, mert csakhamar haza kívánczolt s ott folytatta tanulását szülői felügyelet alatt. 1766-ban, tizenkét éves korában, Maros-Vásárhelyre került a reformátusok nagy hirben álló iskolájába, a hol Kovásznai Sándor tanár keze alatt két esztendőn át tanult, a magyar és a latin nyelvben megkapta az elemi oktatást

Sinkay János, a ki az akkor alakított határőrezredben kapitány volt, Györgynek testvér-bátyja, azon volt, hogy a fiu Kolozsvárt folytassa tanulmányait. 1768-ban, 14 éves korában Sinkay György, a jezsuiták felügyelete alatt álló intézetbe került, s benlakó növendéke lett a Josefinumnak. Négy esztendeig tanult Kolozsvárt; a gramma-

tikát és a poetikát oly sikerrel tanulta, hogy az első helytől egy növendék sem tudta elütni.

Történt azonban valami, a miért ő elhagyta a jezsuita intézetet. 1777-ben Beszterczén a piáristák gymnasiumába vétette fel magát, mint mondja, leginkább azért, hogy a német nyelvet elsajátítsa.

A retorikát végezvén, 1773-ban a balázsfalvi román iskolákhoz hívták s megbízták őt a retorika és a poetika tanításával. Sinkay akkor 20 éves volt.

A román püspök ezen időben a közte és a római pápa között létrejött egyezségnél fogva, már néhány ifjut Rómába küldött volt a De Propaganda Fide Collégiumba. 1774-ben ezen kiküldetésre senki sem érdemesítette magát annyira, mint Sinkay, kinek tanári működésével az illetékes körök igen meg voltak elégedve. Nagy pártfogója volt ez ügyben Darabont Ignác kanonok, később nagyváradi püspök, kinek hathatós támogatása Major Gergely püspöknél Sinkay kiküldetési ügyét keresztül vitte.

Sinkay Major Péterrel ¹⁾ lett Rómába küldve. Sinkay öt évig tanult Rómában. A bölcsészetben és a hittudományban rendkívüli előmenetelt tett; 1779. január hó 28-án mindkét irányban tudorrá avatták. Római tartózkodása alatt sikerült Sinkaynak Borgia István cardinalis kegyeit annyira megnyerni, hogy az előtte Róma minden nevezetesebb könyvtárát megnyitotta, így fáradhatatlanul kutathatott a Sopra la Minerva, a Benedictina, Vaticana könyvtáraiban, majd őre lett a De propaganda fide collégium könyvtárának. VI. Pius pápa, a ki a tudománysojmtól égő ifjú iránt szintén érdeklődött, nyílt engedélyt adott Sinkaynak arra nézve, hogy a tiltott könyveket is elolvashassa; Borgia maga egy tanult papot fogadott fel a törekvő ifjú mellé, hogy az őt a könyvtárakba elkalauzolja. Természetes, hogy ily hatalmas támogatók mellett Sinkay magasabb társaságokba járt és sok olyan szerencsében részesült, a mivel más halandó tanuló ifjú abban az időben nem igen dicsekedhetett. Az is természetes, hogy Sinkayt leginkább a népére vonatkozó adatok érdekelték; sokat ta-

²⁾ Major Péter szintén historicus és nyelvész, nagy szerepet játszik a román irodalomban. Megírta népének s egyházának történetét. Született 1753-ban Mező-Nagykapuson, meghalt 1821. febr. 14-én. A budai egyetemi nyomda revizora volt. Eliade őt a románok Mózesének nevezi.

nult, sokat másolt és valóban megrakodva adat-kincsekkel hagyta el 1779-ben Rómát.

Hazájába való visszatérése alkalmával 1779-ben Bécsben állapodott meg. Mária Theresia parancsából itt a Sta Barbara nevű semináriumba lépett, melynek prefectje ezen időben Klein Sámuel¹⁾ erdélyi román tudós volt.

Bécsben két esztendeig élt; jogi tanulmányokkal foglalkozott. 1780-ban itt adta ki „Elementa linguae Daco-Romanae sive Valahicae“ czimű munkáját, mely a román nyelvről első nyelvtanul szolgál s melylyel a román nyelv öntudatos művelése megkezdődött. A nyelvtanhoz egy Dialogust csatolt volt a román nép eredetéről, de a bécsi cenzura annak kinyomatását nem engedélyezte.

Itt is tanult, folytonosan búvárkodott; a könyvtárakat rendre látogatta, adatokat másolt, különösen az erdélyi történelemre vonatkozókat. Itt ismerkedett meg a híres Cornides Dániel történetíróval, Benkővel, mindketten buzditották a munkára. Garambi, a bécsi pápai képviselő, az ifjú előtt megnyitotta a nuncziatura könyvtárait. Hadik, a hadügy elnöke, barátságára méltatta a tudós ifjút, míg Sulzer történész, egy igen jeles műnek juttatta birtokába, átadván neki Miron Costin moldovai román krónikásnak munkáját.²⁾ Costa István udvari tanácsos több történeti okmányt kézbesített Sinkaynak.

Láthatólag Sinkay nem ül tétlenül Bécsben. Nyelvi-, jogi- és történettudományi dolgokkal foglalkozik s rendbe szedi „Cronica“ műve számára a román nép történetére vonatkozó adatokat.

Nem lehet biztosan megállapítani, hogy Sinkay mikor hagyta el Bécsset. Annyit tudunk, hogy már 1782-ben átveszi a balázsfalvi iskolák igazgatását, melytől csak 1794-ben vált meg.

Tizenkét esztendőn át volt Sinkay az erdélyi román iskolák igazgatója, illetőleg tanfelügyelője. Az iskolák tankönyvek nélkül voltak. Tankönyveket irt tehát, a melyek a román iskolákba csakhamar elterjedtek. Mint tanfelügyelő valami 300 román iskolát állított fel Erdélyben.

¹⁾ Klein (Micul) Sámuel (1745—1806) szintén jeles, tudós férfi, mint a budai egyetemi nyomda revisora halt meg. Leginkább latinul irt.

²⁾ Miron Costin (1630—1692), Moldova kancellárja, Moldova történetét írja meg. Magyarország történetét is hátra hagyta. Cantemir fejedelem 1692-ben lefejeztette.

Ő egyúttal kaluger és kanonok is volt. 1784-ben kilépett a papi kötelékből; vele együtt ott hagyták a papságot Májor Péter, Klein Sámuel és Péterlaki Germán. Szívesen bocsátották el, mert társaival összeférni nem tudott. Mint világot látott, tudós férfiú nem tudta társainak gyengeségeit és úgyszólván szellemi korlátoltságát megjegyezés nélkül hagyni.

1790-ben II. József reformjait feladja. A francia forradalom eszméi Európaszerte tért foglalnak. Sinkay s egyáltalában a román nép előkelőbbjei, áthatva József császár és a francia forradalom eszméitől, 1791-ben a magyar országgyűléshez nemzeti jogokért folyamodnak.¹⁾ A magyar követek megbotránkoznak a merész fellépésen; Éder, a szász, a petitio adatait, a melyekkel a román nép eredetét és e földhöz való birtokát akarták demonstrálni, külön füzetben megtámadja.

A románok kérvényét ugyan Bobb és Adamovics gör. kath. és gör.-keleti püspökök irták alá, de szövegét voltaképpen Méhes és Sinkay fogalmazta. A merész fellépés nagy hatást tett minden irányban. A román népnek volt annyi haszna, hogy II. Leopold december 24-én a két püspököt biztosítja, „hogy ők s papjaik is a többi hív alattvalók mellett királyi kegyelemmel öleltetni és pártfogással és minden jótéteményekkel, a törvények a többi nemzetek sérelme nélkül megengednek, boldogíttatni fognak.“

A balázsfalvi püspöki széken ezen időben Bobb János ült. A gör. kath. egyházba latin szertartásokat kezdett bevinni, mi ellen sokan protestáltak. 1792-ben már komoly ellenzék alakult a püspök ellen, melynek feje Sinkay volt. Sem Májor, sem Klein nem helyeselte a püspök eljárását. Az ellenségeskedés a püspök és Sinkay között napról-napra élesebbé lett. Egy szóváltás alkalmával Sinkay így fenyegette a püspököt: „Én is szerzője és vezére leszek a forradalomnak és összeesküvőknek.“²⁾

¹⁾ A folyamodvány: *Suplex Libellus Valachorum Transilvaniae* stb. cím alatt megjelent 1791-ben Kolozsvárt és Jassiban. Eder J. C. kritikája: *Suplex Libellus Valachorum Transilvaniae jura tribus receptis Nationibus communia post liminio sibi adseri postulationum. Cum notis historico-criticis*—czimen látott napvilágot 1791-ben.

²⁾ „Ego etiam ero dux et author rebellionis atque conjuratorum. Papiu II. Viața lui Sincai. 19. l.

A torzsalkodásnak eredménye az lett, hogy Sinkayt perbe fogták; börtönre vetették. 1794. október havában hivatalától felmentették és helyét Tát Györggyel töltötték be. A minden kereset nélkül nyomorgó Sinkay egy ideig Balázsfalván élt. 1796-ban Bécsbe ment, hogy ügyében a királynál panaszoljon. Ő ugyanis nem közcsendet akart háborítani az államban, tisztán a püspök ellen szövetkezett néhány társával, meg akarván buktatni minden áron. Abban az időben azonban a francia szellem és eszmék miatt minden szabadabb mondasban az összeesküvés nyomát keresték. Mártinovic és társai 1794. aug. 16-án hasonló czélzatokért vértanu halált szenvedtek. Ezért Sinkay helyzete is kritikus volt. Bécsből minden eredmény nélkül tért vissza; szerencse csillaga egészen letűnt; Was Dániel grófnál (Czegében) nyert nevelői alkalmazást, Tamás, János és György mellé; egyúttal jószágfelügyelői teendőket is végzett.

A román nép történetének megírásán itt is állandóan dolgozott. Adatokat gyűjtött, s mindenképpen igyekezett művét tökéletesíteni.

1803-ban bevégezte működését a Wass családnál s N.-Váradra ment, régi jó emberéhez, Darabont Ignátzhoz, a ki abban az időben püspök volt. Itt kedves baráti körbe jutott: Vulcan, Szilágyi J., Brán, Corneli, Vitéz, Farkas, Tertina kanonokok, tanárok a püspök környezetében. Engel ezen időben dolgozott a két román fejedelemség történetén. Érdekes adatokat e kör szolgáltatott a tudós történész számára.

Sinkay csak három hónapig tartózkodott N.-Váradon. Itt írta meg Elegiáját, a melyben élete viszontagságairól emlékezik meg. Pestre ment, 1803. év végén Budán találkozunk vele. Itt Kovachich és Katonával ismerkedett meg. Az elsőről Sinkay „vir eruditissimus mihi que amicissimus“ szókkal emlékezik meg. A Szécheny levéltárban Kovachichnak, Sinkay, de Engelnek is nagy szolgálatokat tett. Ugy látszik az egyetemi nyomda correctora lett; így írja alá magát egy levelében, melyet Lipszky kapitányhoz intézett.

1805-ben Klein Sámuel Bobb püspök elől szintén Budára menekül s revisora lesz a nyomdának; itt 1806-ban Sinkay karjai között egy jobb életre szenderült.

1) „Holmi illetlen és közönséges csendesség fellázásítására tzéllozó szavakért.“ Papiu munkájában (91—104 l.) az egész vizsgálat látható.

1807-ben az azon évben megjelent budai kalendárium végén kinyomatja a Románok Történetét. 1808-ban Cronica-ját kezdik nyomtatni ama naptár függeléke gyanánt; ismeretlen okokból azonban az 1809-ki kalendáriumból a Cronica kimarad.

1809-ben Sinkayt ismét a Wass család körében látjuk annak abaujmegeyi birtokán. Szándéka volt addig venni igénybe a grófi család nemes jószivüségét, a mig Cronica-ját teljesen befejezi. Nyughatatlan lelke azonban nem tudott helyt maradni. 1811 február havában elhagyja a grófi családot és N.-Váradra ment. Vulcan püspöknél szivesen látott vendég volt. Munkájában itt 1739 évig jutott. Erősen panaszol, hogy népének ellenségei (dusmanii neamului nostru) előle minden utat elzártak, a melyen adatokhoz juthatott volna a vallási unió történetének megírására.

1812-ben, mikor a szerencsés Major Péter Budán a románok történetére vonatkozó munkáját ¹⁾ kinyomtatta, Sinkayt koldusbottal a kezében látjuk vándorolni N.-Váradról Erdélybe; hátán tarisnya, a melyben terjedelmes nagy munkáját s az arra vonatkozó adatokat czipelte. Balázsfalvára érve, nagy mozgalmat támasztott különösen a papnövendékek között. A rongyos és minden földi jótól megfosztott Sinkayt a püspök asztalához hívták és ott igen merész dolgokat mondott Bobbnak és környezetének. Nem tudott kibékülni sorsával. Erdélybe állítólag azért jött, hogy munkáját kinyomassa. A latin nyelven beterjesztett Cronicáját a c e n s o r e szavakkal utasította vissza: Opus igne, author patibulo dignus! A könyv tüzre, szerzője karóra érdemes. Megcsalódott szívvel távozott el Erdélyből, ismét csak N.-Váradra Vulcan püspökhöz ment, a ki őt minden körülmény között szivesen látta.

1814-ben még látták Balázsfalván, aztán nyoma veszett. Barátai, jó emberei megfogytakoztak, kikre nézve modora türhetetlenné vált. Kóborolt gyalog egy helyről a másikra, de nyugtot nem talált sehol. Ő, a ki széles ismeretekkel, látkörrel bírt, valami magas, püspöki méltóságra áhítozott. Ezért indított hadjáratot Bobb ellen. Célját el nem érte; mint kegyvesztett, elvesztette az egyensúlyt, meghasonlott önmagával és az egész világgal.

¹⁾ Maiorescu Titus e munkára nézve azt jegyzi meg, hogy plagium, Sinkay György munkájának plagiuma.

1816. nov. 2-án halt meg a gróf Wass családnak Kassa melletti birtokán. Életének utolsó éveit hihetőleg a nemes grófi család körében töltötte.

Ilyen volt Sinkay György hányatott élete.

A míg élt, eszméit minden tártózkodás nélkül, fennhangon hirdette. Nyilatkozataiban merész és kiméletlen; felsőbbiséget nem ismert s magát a román nép legfelvilágosodottabb férfjának tartotta. Ezért volt annyi összeütközése püspökével és másokkal; ezért nem respektált és nem kimélt senkit; érezte szellemi felsőbbiségét s az ezen szellemi felsőbbiségnek megfelelő állást követelt volna magának.

Ám ismerkedjünk meg most Sinkay munkáival és az azokba lerakott eszmékkal.

Sinkay politikai, társadalmi, vallásegyházi, nemzetiségi eszméit Cronica-jában, nyelvészeti irányát pedig *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valathicae* című munkájában fejt ki. Ezekon kívül még igen sokat irt Sinkay.

Sinkay Cronicaja sok tekintetben kútforrásul szolgál. Adatait közvetlenül a levéltárakból gyűjtötte; felhasználta a tárgyára vonatkozó addigi összes kutföket. Egy egész könyvtárt tesz ki a munkák száma, melyek Sinkay előtt állottak.

A románok Cronicája a 86-ik évvel kezdődik K. u. és végződik 1739-el. Láthatólag szerzőnek alkalma nyílik minden fontosabb kérdést, mely addig a román nép életében felmerült, felölelni és tárgyalni. Nem szorítkozik csupán az erdélyi s illetőleg a magyarországi románok történetére, hanem az egész román nép eseményeit ismerzeti évről-évre, le egészen 1739-ig.

Politikai, nemzetiségi eszméit a következőkben foglalhatjuk össze.

Erdélyt illetőleg hirdeti, hogy a román nép nem volt legyőzött nép. Anonymus után indulva azt vitatja, hogy a román népet a magyarok nem hódították meg; ez önként egyesült a magyarokkal s a szövetség 1737-ig állott fenn, mikor a szászok, magyarok és székelyek Erdélyben a román nép ellen egyesültek s az Approbatakban leigázták. Sinkay közli III. Endre király 1291-ki oklevelét, a melylyel bizonyítani ohajtja, hogy az akkori románok a király tanácsában részt vettek.¹⁾ Nincs Erdélynek egyetlen törvénye sem, a

¹⁾ Cronica 1291. évnél. I. K. 588—287. lap. — Papiu idézett munkájának 40—47. lapjain.

melylyel a román nép türt voltát 1437 előtt bizonyítani lehetne. Hirdeti, hogy a magyar nép szerencsétlensége akkor kezdődik, a mikor a románoktól elvált s más népekkel egyesült. A román nép elleni összeesküvés után annak elnyomatásáról gondoskodtak.

A magyarországi és bánáti románoknak azt a tanácsot adja, hogy politikai tekintetben a magyaroktól, egyházi tekintetben pedig a szerbektől függetlenítsék magukat. Kimutatni igyekeznek, hogy a bánáti birtokok mind román birtokok voltak; később magyarok, örvények, németek, olaszok pénzen vásároltak itt földeket s zsarolóivá lettek a román népnek. ¹⁾ Visszaélés folytán került e nép a szerbek egyházi főhatósága alá. Kimondja Sinkay a nagy szót, hogy a szerb egyház hatalmát meg kell törni s a román egyházat függetlenné kell tenni a szerbekétől. A Bánátot egyuttal külön román területnek jelöli, függetlennek Magyarországtól.

A román tartományokat illetőleg a lengyelek és magyarok jogát azok felett kétségbe vonja, megtagadja. Különösen a magyarok ellen tör ki s ezeknek jogát abból magyarázza ki, hogy a két román fejedelem között néha-néha kitérő viszályban a magyarok hol az egyik, hol a másik részen léptek fel s a közbejövétel, segítség fejében hol egy, hol más ígéretet csikartak ki. ²⁾ Pray, Gebhardi, Engel és más historicusok ellen, a kik a fejedelemségeket a magyar koronához tartozóknak állították, síkra száll.

Éppen a sok viszályból kiindulva, mely a román tartományokban annyi kárt tett, Sinkay a fejedelemségek egyesülését, egy fejedelem alatt sürgeti. Mert Sinkay szerint semmi sem rontotta meg annyira a román népet, mint a belviszály, a torzsalkodás egymás között. Moldova külön és Havasalföld külön, hol a lengyelek, hol a magyarok martalékává lettek, míg egy fejedelem alatt nagy dolgokat tudtak volna végezni.

A nép származására vonatkozólag Sinkay büszkén hirdeti, hogy az latin. A román nép fiait tiszta rómaiaknak állítja, a római nép egyenes leszármazóinak vallja, a kik itt voltak Traján óta; övék

¹⁾ Az érintett privilegiumot Báthori Gábor és Rákóczi fejedelmek erősítették meg, mely szerint Bánát népe a jobbágság alól felmentetik. Papiu, 47—48. l.

²⁾ Cron. 1467. év.

az most is. Dáctiát oláh földnek hirdeti, oláh földnek kell tartani és azon oláhnak kell lenni minden lélekzetnek.

Lépten-nyomon találkozunk gondolattal, hogy a román nép nagy dolgokra van hivatva. Sinkay ismeri a szétszort románság számát, politikai, társadalmi viszonyait, erejét, és arra czéloz, hogy ennek a népnek egynek kell lenni. Szigoruan tagad meg minden rokonszenvet a magyaroktól. A magyar népet büszkének, dölyfösnek, jogtiprónak, a román nép legnagyobb ellenségének mutatja be, a kitől gondosan óvakodni kell. A magyar kultúra és befolyás ellen küzdést, ellenállást javasol; legyen a román büszke eredetére; legyen telve reménységgel jövője iránt és tartson össze.

Tüzes ostonnal korbácsolja a renegátokat. Ilyeneknek tartja és hirdeti a Corvinokat, Keményeket, Bethleneket, Majlátokat, Józsiakékat, Barcsaiakat, Telekieket, Naláctiákat stb. Az ily embereket, a kik megtagadják nevüket, vallásukat, földi javakat, nemesi jogok élvezetéért, megbélyegzi. Ezzel kapcsolatosan Sinkay kimutatni igyekszik, hogy a magyar főnemesség idegen. Magyarországon — mondja — kevés tiszta magyar főnemes van, Erdélyben alig egy pár. Ott a horvátok, németek és tótok, itt a románok foglalják el a tért. Megnevezhetném az összes családokat, de nem teszem, félek, hogy vesztetre törnek, ha az igazságot kimondom.¹⁾

A román földnépről mindenütt melegen és szeretettel emlékezik meg. A sok szenvedés leírását inkább arra használja fel, hogy gyűlöletet keltsen az elnyomók ellen. Nehéz járomról, rabszolgaságról, elnyomatásról beszél, mely akkor veszi kezdetét, mikor Erdély önálló lesz s elválik Magyarországtól. Ezen elnyomatást, zsarnokoskodást maguk a román nemesek is elősegítették, a kik már nem emlékeztek vissza származásukra. A népet tehát magyar és más nép, sőt a saját vére is nyomta. Figyelmezteti azokat, a kik felemelkedtek és jobb sorsnak örvendenek, ne feledkezzenek meg népükről; azzal a szolidaritást tovább is tartsák fenn.

Sinkay jogokat követelt népének; hirdette, hogy e nép a római nép utóda. Dácia ura és tulajdonosa, egyenlő jogokat követelt számára. Nemzetiségének elismertetése volt a küzdelem főczélja. Az 1791-ki országgyűléshez beadott peticzió is e körül forog.

¹⁾ Cronica az 1440. évnél.

Vallás-egyházi eszméi megfeleltek a nemzetiségi törekvéseknek. Mint láttuk, Sinkay görög katolikus volt, de a gör. keleti ritushoz vonzódott, mert ősei abban a vallásban nevedtek fel. Rómában nem bizott, féltette egyházának függetlenségét, jogait és tartott attól, hogy Róma esetleg oly befolyást vesz a gör. kath. egyházon, mely nemzetiségi szempontból rá nézve veszedelmes lehet.

De egyáltalában nem szerette, hogy Rómával az egyesülés megtörtént; ez által gyengítve látta egyházát s különösen népét. A két felekezetre megoszlott népet gyengének tartja; érdekellentétek támadnak a legvitálisabb kérdésekben s veszít általuk a nemzeti ügy. Az egész vallási egyesülésről kicsinylőleg beszél; azt állítja, hogy az unió csak a papoknak használt. A román nép vak eszköznek lett felhasználva, a kinek segítségével a katolikusok erőt vettek a kálvinistákon. Sajnálatraméltó esemény az a román egyházak történetében, melynek eredménye, Sinkay szerint, leginkább abban nyilvánul, hogy gúnyolódnak Róma vallási szertartásaival. Jobb lett volna megmaradni az ősi vallás mellett s holmi földi javakért nem osztani meg a román népet vallásilag kétfelé.

Sinkayból különben e kérdésnél a Bobb püspök iránt táplált gyűlölet is beszélt. Ha ő püspöki széket nyer, bizonyára egyik hatalmas védője lett volna a katolikus ügynek, már abból a szempontból, mert az a román népet Rómával, a római nép büszkeségével kapcsolja össze. Hinni nem lehet, hogy Sinkay, kinek egész míveltsége római volt, a kinek szive lelke nyugat felé irányult, a nyugati kultúra hatalma alatt állott, éppen vallási kérdésben tagadja meg Rómát, melynek dicsőségeért annyira tudott lelkesülni. Mert hiszen Sinkay a keleti népekhez való tartozóságát soha sem tartotta üdvösnek a román népre nézve; figyelmét mindig nyugat felé akarta terelni, a hol testvéreit látta küzdeni a civilizáció zászlói alatt.

És mégis Sinkay György az uniót kárhoztatta; a Rómával való vallási egyesülést végzetesnek találta, de nem azért, mert talán ez így lett volna, hanem azért, mert gyűlölte teljes lelkéből azokat, a kik Balázsfalván a gör. katolikus egyház élén állottak.

Nyelvészeti irányát, eszméit az 1780-ban kiadott nyelvtanában rakja le. Ez volt az első rendszeres román nyelvtan. A nyelvtan anyagát is ugyan Klein Sámuel állította volt össze, de rendszerbe Sinkay öntötte, ő bővítette és nyomatta ki Bécsben. A nyelvtan

latin nyelven van megírva, a román szöveg latin betűkkel összeállítva. Az egész könyv egy előszóból és 75 lapra terjedő nyelvtanrészből áll, melyhez egy rövid szótár (vocávuállár), az ismertebb szavakkal és szólásformákat tartalmazó fejezet van csatolva.

A nyelvész és a történész egy nyomdékön halad. Az előszóban a román nép latin eredetiségét állapítja meg. E nép a római coloniák maradványa, mely elszéledt Magyarországon a Tiszáig, Erdélyiben, Máramarosban, Bánátban Szilágyságban, Besarábiában, Kuczo-Vláhiában a Krimig, — mindenütt beszélik a román nyelvet. A nyelv tehát az itáliai latin nyelvből származik, azt csak a latin nyelvvel lehet összehasonlítani.

Ezen latin alapon álló nyelvésznek első teendője volt a román nyelvet a latin nyelvvel hasonlítani össze. Mindenekelőtt kiküszöböli a cyrill-betűket, mint a melyek a román nyelv szellemének meg nem felelnek, és kimondja, hogy a román nép betűi azok, a melyekkel a rómaiak is éltek. ¹⁾ De a cyrill betűknek ily kiküszöbölése azonban nehézségekkel járt, mert a román nyelvben találtattak olyan hangok, a melyeknek kifejezője a latin alphabetumban nem volt; ilyenek a hangzók között az ä és î, a mássalhangzók között az ş (s), c (e, i előtt = cs), g (e, i előtt = zs), j (zs), đ (dz) stb. Ezen nehézségeket Sinkay legyőzte. Helyesírás tekintetében megállapította azon szabályokat, a melyektől nagyon most sem térünk el. A nyelv elemeit felfogta, meghatározta s habár 1780 óta a nyelvtudomány sokat korrigált e munkán, általában véve mondhatjuk, hogy mégis Sinkay a nyelv alapító.

Sinkay etymologiai irányt alapított, mely Cipariu Timotheusban nyerte a leghivatottabb művelőt. Ez az irány azonban nem kizárólagos. Sinkay a nép nyelve előtt is meghajolt; szívósan nem ragaszkodott a latin formáihoz; ridegen magától el nem utasította a népnyelvi terményeket, a melyekhez a nép sok század küzdelme folytán jutott. Éppen azért Sinkay phonetikai irányban is utat nyit, a melyen utána mindjárt igen sokan mozognak. A két nyelvészeti irány, mely Cipariuban és Maiorescu Titusban kapja a leghatalmasabb kifejezőt, s mely e két férfiúval halálos harcra összecsap, a Sinkay

¹⁾ *Elementa lignuae Daco-Romanae* 1. lapon: *Veteres Daco-Romanorum Litterae eadem sunt, quae et Latinorum, seu antiquorum Romanorum, a quibus originem ducunt suam.*

nyelvtanából indul ki. Maiorescu győz, a latinos irány elesik s ma a népnyelv üli diadalát.

Már Sinkay nyelvтанában jelentkezik a nyelvújítás. A szóképzés latin formák után indul; a latin nyelvhez és annak leányaihoz fordul új szavakért; a kölcsönvétel tehát megindul, s megindul az idegen, barbárnak tartott elemeknek kiküszöbölése. Sinkaynál már sok új szóval találkozunk: baston, vot, suffragiu, tribut, protest, securu, gust, securitate, asin, statua, tutela, directie, conditie, herba, patie, genere, unicorn stb. Az ezen irányu nyelvújítás megteremtette a maga csodabogarait. Már az 1825-ki Budai Lexiconban ¹⁾ számos kinövéseit ismerjük fel ezen iránynak. A magyar, szláv elemek mindinkább eltűnnek az irodalmi nyelvből és helyébeők bevonulnak a latin eredetűek. A román tudományos akadémiának Szótára ²⁾ aztán kilök irgalom nélkül minden idegen származásu szót s felvesz teméntelen újat, melyeknek képzése nyelvészeti torturán megy át.

A Sinkay által mutatott latinos irány a nyelvészet terén sok küzdelem és kemény harc után 1884-ben végképpen megbukik és Károly király maga a népnyelv diadalát az akadémia ünnepélyes gyűlekezetében kihirdeti. ³⁾

Sinkay a nyelvészet terén is merészen dolgozik. Állításainak nagy határozottságot kölcsönöz, úgy hogy a kételkedés szavaiban eszébe se jutott az akkori román világnak. Ő, a ki tudományban és ismeretben román kortársait felülmulta, feltétlen hitelt és bizalmat követelt. Ezt a bizalmat és hitelt azonban csak halála után szerzte meg.

Sinkay Cronicájában is tárgyalja a nyelv-kérdést.

Ezek volnának Sinkay eszméi a román népet és nyelvet illetőleg. Sinkay a román nép és nyelv tiszta latin származását öntudattá emeli. Minden kérdést felőlel, a mely életbevágóbb a román népre nézve; minden kérdésnél arra az eredményre jut, hogy e nép latin, tartson össze, kerüljön minden idegent, legyen származására büszke, törekedjék egyesülni, jogokat követeljen, mert e föld az övé stb. stb.

¹⁾ Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum. Buda 1825.

²⁾ Dictionariulu Limbei Romane. Laurian A. T., Massim J. C. Bukarest 1871. — ³⁾ Károly király a román népnyelv szótárának kiadását indítványozza, mely Hasdeu szerkesztésében: Etymologicum Magnum Romaniae czimen 1886-ban megindult.

Sinkay a homályban gomolygó képzeteknek megadja az alakot, a testet. Már előtte is beszéltek latin származásról. Moldova krónikásainál lépten-nyomon találkoznak erre nézve vonatkozásokkal.

Miron Costin (1630—1692) Moldova történetét¹⁾ irván meg, tisztán rá mutat az itáliai származásra. Nem csak a név, de a szokás, erkölcs, beszéd és járás is római, latin eredetre vall. Így tartja már Miron Costin.

Miron Costin előtt Urechea Gergely krónikás (a XVI-ik század végén) hasonlóképpen vélekedett.²⁾

Dosofteiu metropolita versekbe szedett Psaltirjában³⁾ a moldovai nép itáliai származását állapítja meg. Hasonlóképpen gondolkodtak a nyelv felől is már Sinkayt megelőzőleg. Így Cantemir Demeter⁴⁾ a román nyelv rokonságát az olasz nyelvben találja fel. Mindezen historicusok azonban ebbeli véleményüket a magyar történetírók állításaira alapítják. Az öntudatosság nyilvánulását legfőképpen Miron Costinnál találjuk fel.

Hanem mindez csak tapogatózás volt. A román nép a 18-ik századot Sinkayig háborgással tölti el. Elégületlen vallási és politikai tekintetben. Nincs megelégedve helyzetével s azon változtatni akar. A Hora lázadás ezen elégületlenségnek vad kitörése volt. A politikai és vallási viszonyok változtával a nép agyában koválygott valami, a minek kifejezést adni nem tudott. A jobbágy nép vágyott valamire, a minek formát adni nem tudott. Kitört, tombolt, de észrevette, hogy a használt erőszak nem vezethet célhoz.

Sinkay formát tudott adni a nép gondolatainak; útát nyitott náczionális eszméinek, a melyek azóta egy pillanatil sem tűntek le a napirendről. A háborgó elégületlennek megmutatta az irányt, a melytől azóta e nép el nem tért.

Ezek az eszmék a magyar nép elleni gyűlölettel kapcsolatban hozattak forgalomba.

Nem lehet megállapítani, hogy mi vezette Sinkayt arra, hogy a magyarokat meggyűlölje. Kétségtelenül, Sinkay nagy gyűlölködést

1) Miron Costin: *Operele complete. Urechea* kiadása, 1886, I. k. 881. s köv. lapjain.

2) Keogálnicean Mihály: *Cronicele Romaniei*. I. k. 133 s köv. lapjain.

3) Cantemir Dem. *Descrierea Moldaviei*. 163 s köv. lapokon.

4) Bian J.: *Dosofteiu Psaltirea în versuri*, 1887. 515 lap.

mutat minden ellen a mi magyar. Sinkay magyar nemes volt; nemességéről büszkeséggel emlékezik meg; magyar iskolákban végzi tanulását, tehát magyar nevelésben részesült; magyar történetirókkal jött érintkezésbe; magyar grófi család kegyeit élvezé, nála talál menedéket, valahányszor vérei maguktól eltaszítják; magyar család közelében adja ki lelkét és mégis egész élete egy izgatásból áll minden ellen, a mi magyar.

Róma és Bécs egészen elkábitotta. Több mint bizonyos, hogy Sinkay a bécsi magyar ellenes köröktől kölcsönzött bátorságot a magyar nemzet ellen; a bécsi kedvezőtlen áramlatnak tulajdonítjuk fellépését, mely áramlat mindent és mindenkit felbátorított a magyar nép ellen.

Sinkay széles látkörű férfiú volt. A francia forradalom szelétől érintve, gondolkodóba esett. Vizsgálni kezdte népe állapotait és az akkori viszonyok szerint azokat kedvezőtleneknek találta. E nép nagyobb része jobbágy volt.

A szolganép önértetét kellett megteremteni. Rokonok után nézett s a rokonságot a római népnél találta fel. Vizsgálta a szétszort nép számát, és azt különböző országokban elszéledve jelentékenynek találta. Kutatott a nép birtokai után s úgy találta, hogy Dácia s a Dunántuli részek le a Balkánig és azon túl is, mind római birtok volt s mindezt a szétszort nép számára követelte. E nép tehát nem elégedhetik meg Erdélylyel; a Tiszáig mind román birtok, a Bánát, Máramaros, a Fekete tengerig, a Kutzo-Vlachokig lévő terület csak római föld volt, tehát román föld is.

Utjában találta a magyar nemzetet, a magyar alkotmányt, a magyar historiai multat. Mindez más állapotokat teremtett a latinak képzelt Dáciában. Legyőzte, jobbágygyá tette a latin elemet; földeit elkobozta, jogait szétoldta és nem tűrt semmiféle önállóságot. A magyar nemzet és törvény urrá lett a latin Dáciában.

Sinkay ezt az uralmat támadta meg; ez ellen az uralom ellen szított gyűlöletet és ezt az uralmat tartotta megdöntendőnek, s hagyta hátra unokákról unokákra a küzdelmet. A magyarban ismerte fel a romanismus leghatalmasabb és legveszedelmesebb ellenségét.

És a mi eszméket hirdetett Sinkay a mult század végén, a jelen század elején, azoknak a román nép között állandóan voltak képviselői, a kik annak valósitására törtek.

Románia a Tiszáig — ez az eszme állandóan él. Romániában a román birtokot ily térképeken tüntetik fel, sőt e birtok jogáról a világot is igyekeznek felvilágosítani, meggyőzni.

Sinkay eszméiből egy néhány realizálva is lett. Jelesen a román egyházak függetlenítve lettek; a görög-keleti egyház autonomicus jogokat nyert, s a szerbekkel való közösség végképpen megszűnt. A két román fejedelemség: Moldova és Havasalföld 1859-ben Cuza Sándor János személyében egy fejedelmet választ s a personalis uniót kivívja; a tényleges összeolvadás 1861-ben megy végbe, mikor a két fejedelemség helyébe az egységes Románia lépett.

Az összes románok egyesülésére vonatkozó ideált szintén Cuza fejedelem akarta megtestesíteni 1860-ban. Papiu Illarián, Sinkay legképzettebb és legelszántabb követője, Cuza kezébe tette le a román ultrák aspirációinak memorandumát¹⁾, melyben a román ideál így van meghatározva:

„A román ideál: az összes románoknak egy politikai testben való egyesülése, vagyis Dákó-Románia.“

Az így megalkotandó államról ismét így beszél a memorandum: állana ezen állam:

„Románia, (Moldova, Beszarábiával és Bukovinával).
Erdély (Bánáttal, Biharral, Máramarossal a Tiszáig).

Vagyis a románok által lakott Dniszter, Duna, Tisza és Kárpát-terület akkora volna, mint Olaszország, vagy N.-Brittánia, tíz millió néppel, melyből alig egy millió volna idegen. Ezen terület azonban kétszer annyi népet tudna táplálni.“

A Sinkay által alkotott román ideál bontotta meg az egyetértést román és magyar között; ez vezette a román népet 1848-ban Ausztria karjaiba; ez dolgozott 1867 óta a magyar uralom ellen Románia érdekében és kétségtelen, ez az ideál mindig létezni fog valameddig románok fognak lakni Keleten.

* * *

Ismertettem Sinkay nyelvészeti, történelmi, politikai, társadalmi és egyház-vallási irányát. Az ő irányában megtaláltuk mindenütt az

¹⁾ A Dákó-Romániának eszméjét tagadják, de valóban létezik. Az arra vonatkozó operatum egész terjedelmében olvasható a Tocilescu G. Revistájának 1883-ik évfolyamában.

egységet, a következetességet. Mindenütt a román áll előtte, a római mintára alkotott román, a kit nagy dolgok végbevitelére lát hivatottnak.

Tapasztaljuk, hogy mindazt, a mit Sinkay állított, az utódok késő időig szentírásnak tekintik. Nem bírálja meg senki. Annyi ismerettel, annyi készütséggel állott elő, minővel sem kortársai, sem azután sokáig népéből egy ember sem dicsekedhetett. Hittek neki, mert szellemi fölénynek volt elismerve.

Az idegenek, minők voltak a szász és magyar írók, minél erősebben támadták meg, annál több bámulója akadt, s annál szívósabban ragaszkodtak hozzá. A mit a történetírók és nyelvtudósok Sinkay ellen bizonyítottak, mindazt a vak gyűlöletre vezették vissza. A kritika Sinkay ellen egy ideig csak mélyebben és mélyebben ásta az ő eszméit a románok elméjébe, szívébe. Nem szívesen lehetett volna lemondani a szép álmokról, ideákról.

Hanem az igazság mégis diadalmaskodni kezd. Azokat a merészen odadobott állításokat ma már a román írók is bonczolni kezdik s igyekeznek az igazságot kideríteni. A nyelvnek latinná tételével már végképpen felhagytak; történeti adatait készpénznek el nem fogadják s a romanismus kedvéért a történeti hűséget és igazságot meg nem tagadják.

A magyar s a német történetíróknak sikerült a Sinkay-féle történetírást a maga értékére szállítani le. Állításait, különösen a román nép eredetét illetőleg, megdöntötték s a kutató elme ezekkel szemben az igazságnak diadalát kivívta.

A dolog azon oldalát felölelni egyáltalában nincs szándékomban; valamint hogy nem volt szándékom a Sinkay-féle eszmék jogosultságára, vagy jogosulatlanságára kiterjeszkedni; hogy állításai, nézeti mennyire állják ki a kritikát, vagy mennyire nem?

Sinkayt a maga eszméivel, minden kritika nélkül akartam bemutatni; bemutattam azt a férfit, a ki igazi vagy hamis, de ideált teremtett a románok számára, olyan ideált, a melynek mindig lesznek apostolai és hobortossai.

MOLDOVÁN GERGELY.